

UITERLIJKHEDEN VAN DE POLITIE

Door: drs. J.M. Breukers
conservator

INHOUD	pag.
Heraldiek en militaire mode	2
<i>Kleuren</i>	2
<i>Blauw</i>	2
<i>De achtpuntige ster</i>	3
<i>Groot-Brittannië: politiehelm en ster</i>	3
<i>De achtpuntige ster buiten Groot-Brittannië</i>	4
Nederland	4
<i>De leeuw, de kroon en het rijkswapen</i>	5
<i>De marechaussee en de springende granaat</i>	5
<i>Marechaussee en springende granaat in Nederland</i>	6
<i>Sierkoorden, nestel, fourragère en vangskoer</i>	7
Het politie-uniform in de 19e en 20e eeuw	8
<i>Kenmerkende emblemen van de politieorganisaties</i>	8
<i>Trends</i>	8
<i>Klein en groot tenue</i>	8
<i>Rijkskledingsbesluit van 1928</i>	9
<i>Bezetting 1940-1945</i>	9
<i>Gemeentepolitie en rijkspolitie</i>	10
<i>In het nieuw</i>	11
<i>1961 en 1966</i>	11
<i>Gemeentepolitie</i>	11
<i>Rijkspolitie</i>	12
<i>Kleding op proef</i>	13
<i>Eenheid voor rijks- en gemeentepolitie in 1985</i>	13
1994 fusie van Korps Rijkspolitie en de gemeentepolitiekorpsen	14
<i>Herziening uniform Nederlandse politie</i>	15
<i>Van korpsbrevet naar politiebrevet</i>	15
Literatuurlijst	15

UITERLIJKHEDEN VAN DE POLITIE

Heraldiek en militaire mode

De Britten zien zichzelf graag als de uitvinders van de internationale politiester en van blauw als dé uniformkleur voor de politie.

Veelmeer is er sprake van internationale parallele ontwikkelingen en kruisbestuivingen. De heraldiek (wapenkunde) dankt haar ontstaan aan de opvallend geschilderde onderscheidingstekenen die ridders in het begin van de twaalfde eeuw op hun schild gingen voeren om zich in toernooi en strijd herkenbaar te maken. Deze emblemen werden van vader op zoon overgedragen en ontwikkelden zich zo tot familiewapens. Families stegen in maatschappelijk en politiek prestige, speelden een cruciale rol in de ontwikkeling van steden, gewesten en staten en gaven daarmee hun emblemen door. Ook niet-adellijke burgers en instellingen van allerlei aard gingen zich van heraldische emblemen bedienen.

De tradities, symbolen en toepassingen van de heraldiek vindt men niet alleen terug in nationale vlaggen en staatswapens, maar ook in emblemen die in onze tijd worden gebruikt door families, handelsondernemingen, instellingen en organisaties, steden en gemeenten.

De oorspronkelijke betekenis van het wapenschild als persoonlijk herkenningsteken in het krijgsgewoel ontwikkelde zich ook verder: van herkenningstekenen van de ridder en zijn krijgsknechten tot emblemen van regimenten, krijgsmachtonderdelen en nationale legers.

De voornaamste onderdelen in heraldische emblemen zijn: kleur, schild, helm, kroon en tekens. Tekens zijn er in de heraldiek in veelvoud: kruisen, zwaarden, bouwwerken en gereedschappen, hemellichamen, planten en dieren.

Kleuren

De heraldiek onderscheidt zes hoofdkleuren: geel, wit, rood, blauw, zwart en groen.

Geel (= goud) en wit (= zilver) zijn de 'metalen' die met de 'kleuren' worden toegepast. De overige kleuren komen het meest voor in de volgorde: rood, blauw, zwart en groen. Elke kleur heeft een of meer symbolische waarden. Rood (in de heraldiek ook 'keel' genaamd) staat voor begeerte en het zich verdienstelijk maken voor zijn vaderland. Blauw ('azuur') staat voor trouw en volharding; zwart ('sabel') voor rouw. En groen ('sinopel') symboliseert vrijheid, vreugde en hoop.

Blauw

Blauw, wit en rood zijn heraldische kleuren en bovendien dé nationale kleuren van Nederland. De symbolische waarden van rood en blauw zijn respectievelijk: zich verdienstelijk maken voor het vaderland, en trouw en volharding. Eigenschappen waarover een leger dient te beschikken.

Het Nederlandse leger voerde in 1912 het [groengrijze veldtenu](#) in. Waar mogelijk werd ter verhoging van het uiterlijk aanzien blauw laken gebruikt voor kragen en uitmonsteringen. Minister van Oorlog H. Colijn motiveerde de keuze voor blauw met de sterkte van deze kleur, die niet snel zijn frisse tint verliest, en de wens om de herinnering "aan de aloude nationale uniformkleur" levendig te houden.

Inderdaad blijkt al uit de oudste Nederlandse uniformvoorschriften, uit 1752, dat de dragonders (zware cavalerie), de gardes te paard en de infanterie van het Staatse leger in blauwe uniformjassen gekleed gingen. Wit was dan bij het leger de kleur voor de cavalerie en rood voor de Schotse regimenten in dienst van de Republiek der Verenigde Nederlanden.

Blauw was toen al de overheersende kleur. De textielnijverheid rond Leiden was een belangrijk leverancier van 'militielaken' en blauwververijen kwamen in de omgeving van Leiden het meeste voor.

De Republiek volgde in het kiezen van uniformkleuren de militaire grootmachten en dan met name Frankrijk. Na de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648), die door de oorlogvoerende hoofdzakelijk met huurlingenlegers uitgevochten was, kregen de nationale legers vorm. De soldaten zwoeren trouw aan de soevereine vorst en deze koos de nationale of heraldische kleuren voor de uniformen van zijn troepen. Niet langer bepaalden de huurlingencommandanten de loyaliteit en uniformkleuren van hun krijgsvolk.

Frankrijk is dé trendsetter op het gebied van de militaire mode en de Franse nationale kleuren rood, wit en blauw bepalen de kleurcombinaties bij de uniformen in het Franse leger. In Engeland is vanaf Cromwells heerschappij (1645 -1658) de scharlakenrode uniformjas kenmerkend.

Na de val van Napoleon werd Nederland een soeverein koninkrijk. In de uniformkleuren van het nieuwe Nederlandse leger moest de herwonnen nationale onafhankelijkheid tot uitdrukking komen en de herinnering aan de Franse hegemonie en uniformen verdwijnen. Helaas waren de favoriete uniformkleuren ten tijde van de Republiek -rood, wit en blauw- tevens de Franse nationale kleuren.

Blauw werd opnieuw de overheersende uniformkleur. Het donkerblauw werd veelal gecombineerd met de lichtblauwe of hemelsblauwe kleur, die symbool staat voor het Huis van Oranje Nassau: nassaublauw.

In de loop van de 19e eeuw kreeg het Nederlandse politiebepel zijn vorm. De politie sloot, als uitvoerende sterke arm van de staat en als uniformdragende organisatie, aan bij de militaire mode en traditie. De Koninklijke Marechaussee was zelfs én rijkspolitieorganisatie én onderdeel van het leger als militair politiekorps.

De achtpuntige ster

De ster, of eigenlijk de stralende zon als felste hemellichaam, is een oud heraldisch teken. De enorme kracht van de zonnestralen spreekt veel vorsten aan. Denk aan Lodewijk XIV, de Zonnekoning. De zon is ook het symbool van de vrijheid en de hoop op een betere toekomst. Daarom komt de zon voor in talloze koninklijke en nationale wapens en emblemen.

Groot-Brittannië: politiehelm en ster

De achtpuntige ster wordt in Groot-Brittannië de *Brunswick star* genoemd en geassocieerd met het Britse koningshuis Hannover. Deze adellijke familie, van de keurvorsten van Hannover, had haar wortels in Braunschweig-Lüneburg. Tijdens de Eerste Wereldoorlog veranderde het Britse koningshuis van naam: Hannover werd toen Windsor

De eerste Britse koning van het Huis Hannover, George I (1714-1727), richtte net als veel andere koningen in die periode zijn eigen ridderorde op, *the Order of the Bath*. In de versierselen van deze orde wordt het Maltezer kruis afgebeeld op een achtpuntige ster, met op de spreukband *Ich dien* (ik dien). Een eeuw later regeerde George IV (1820-1830). Hij was een liefhebber van kostuums, uniformen en militaire chic en vaardigde de eerste algemene kledingvoorschriften voor het Britse leger uit. De sjako's van de Britse regimenten kregen veelal de gekroonde *Brunswick star* als embleem. De sjako is een stijve, hoge hoed in de vorm van een afgeknotte kegel, met een klep. In de eerste helft van de 19^e eeuw was de sjako het meest voorkomende militaire hoofddekseel.

In het midden van de 19^e eeuw vocht het Britse leger talloze koloniale oorlogjes uit in het enorme *Empire*. De tropenhelm, een met stof overtrokken kurken helmhoed, verscheen als alternatief voor de zware en warme sjako.

Terwijl op het Europese continent verlakte vilt of leren helmen met kam of piek (*Pickelhaube*) in toenemende mate de militaire mode bepaalden, voerde het Britse leger in 1878 voor de troepen in het moederland zelf de kurken helmhoed in, overtrokken met donkerblauwe stof en voorzien van een piek (*Home Service Helmet, 1878 Pattern*). De regimentsemblemen op deze piekhelmen bestaan uit afzonderlijke regimentssymbolen en spreuken midden op de gekroonde *Brunswick star*.

De *Metropolitan Police* in Londen ontstond door de *Metropolitan Police Act* van 1829.

Deze politiewet, geïnitieerd door minister van Binnenlandse Zaken Robert Peel, regelde het politietoezicht in de metropool Londen.

Tot dan toe was het bewaren van rust en orde voornamelijk de taak van een kleine groep gemeentedienaren, de zogenoemde *Bow Street Runners*, en het militaire garnizoen dat bijstand leverde tijdens grote ordeverstoringen. Vanwege het hardhandige optreden bij rellen was de inzet van het leger bepaald niet geliefd bij de burgerij. De *Bow Street Runners* gingen gekleed in [scharlakenrode jassen, net zoals de militairen](#), en waren vanwege deze associatie met het leger net zo impopulair bij de burgers.

Bij de vorming van het nieuwe politiekorps viel de keuze daarom bewust op een tenue dat afweek van het gangbare militaire uniform. De *constables* van de *Metropolitan Police* werden gekleed met civiele, zwarte hoge hoed, een blauwe sluitjas, blauwe winterbroek en witte zomerbroek. In de volksmond werden de politiemannen *Blue devils* genoemd naar hun uniform en *Bobbies* of *Peelers* naar minister Robert Peel. Die laatste twee namen hoor je nog tot op de dag van vandaag.

In uitgebreide wetgeving werd daarna de politiezorg in andere steden, *boroughs* en *counties* geregeld. Veel nieuwe politiekorpsen kozen voor een uniform in de trant van de *Metropolitan Police*. In 1863 werd de hoge hoed bij de *Metropolitan Police* vervangen door een kurken, met stof overtrokken helmhoed in de trant van de militaire tropenhelmen en piekhelmen. Als embleem kwam op de helm, eveneens naar militair voorbeeld, de gekroonde *Brunswick star*, voorzien van een spreukband met de korpsnaam en daar binnenin het stamnummer van de agent.

Met de invoering van deze *custodian helmet* met de achtpuntige ster als embleem is de traditionele [Britse 'Bobbyhelm'](#) geboren én de Britse claim op de politiester.

De achtpuntige ster buiten Groot-Brittannië

Buiten de Britse eilanden is de achtpuntige ster inmiddels ook een bekend heraldisch teken. Al in 1833 sierde een achtpuntige ster de sjako's van de *Dragoons* van het leger van de Verenigde Staten van Amerika.

De Russische tsaren van het Huis Romanov creëerden hun eigen ridderorde, de Orde van St. Andreas de Eerstgeroepene, met in de versierselen daarvan een achtpuntige ster. Hij maakte rond 1900 ook deel uit van het embleem op de helmen van Keizerlijke Garderegimenten. Garderegimenten van Denemarken en Pruisen droegen aan het eind van de 19^e eeuw ook een achtpuntige ster als embleem.

Sterren met zes, acht, tien en twaalf punten sierden in Duitsland ten tijde van de Weimar-Republiek (1918-1933) de hoofddeksels van politiekorpsen.

De [twaalfpuntige ster](#) in de emblemen van de *Landespolizei* van de deelstaten en *Bundespolizei* in het Duitsland van nu, heet bij onze oosterburen nog steeds [Gardestern](#) en die naam verwijst naar de militaire oorsprong van dit embleem.

Nederland

In Nederland sierde al in 1817 een geelmetaal embleem, bestaande uit het monogram W van koning Willem I omgeven door een achtpuntige ster, de hoed van het mariniersuniform. Vanwege de opvallende hoed werden de mariniers in de volksmond "hoedjesmannen" genoemd.

Tijdens de Tiendaagse Veldtocht in 1831 trokken de Mobiele Schutterijen te velde tegen de Belgen. De sjako van de schutters had als witmetaal embleem het rijkswapen, omgeven door een achtpuntige ster.

Bij het Indisch Leger werd in 1894 een kurken helmhoed, overtrokken met donkerblauwe serge, ingevoerd. Het geelmetaal embleem, [de "zonplaat"](#), bestaat uit een achtpuntige ster met in het hart daarvan een oranjekleurige cirkel, aan de onderzijde begrensd door twee lauwertakken. Binnen de cirkel is de klimmende rijksleeuw in een gekroond wapenschild afgebeeld.

In 1896 voerde het Korps Mariniers de met donkerblauwe stof overtrokken helmhoed met piek in. Het geelmetaal embleem op de "piekhelm" bestaat uit de klimmende rijksleeuw omgeven door een ronde spreukband met de tekst JE MAINTIENDRAI, aan beide zijden geflankeerd door lauwertakken en gekruiste ankers, bovenop een gekroonde achtpuntige ster.

Als embleem van politiekorpsen leidde de achtpuntige ster in Nederland vóór 1945 een marginaal bestaan. In prijscouranten van leveranciers van politie-uniformen en -uitrusting, zoals het Nederlands Wapenmagazijn in Haarlem, wordt een achtpuntige ster aangeboden als helmplaat. Deze ster heeft in het midden een cirkelvormig vlak waarin het gemeentewapen gegraveerd kan worden. De stralenkrans van de ster heeft de vorm van de Duitse *Gardestern*. Een helm met helmplaat van dit model was rond 1910 in gebruik bij het [politiekorps van Veendam](#).

De leeuw, de kroon en het rijkswapen

Dieren zijn heraldische tekens. De leeuw is van alle heraldische dieren de meest voorkomende wapenfiguur, met name in staatswapens. Hij staat als koning der dieren als symbool voor het koningschap. Daarnaast is de koningskroon hét symbool van de koninklijke waardigheid. Het belangrijkste kenmerk van de koningskroon zijn de beugels met de rijksappel bovenop de kroon. Zij zijn het symbool van soevereiniteit.

Kleur, leeuw, kroon en wapenschild zijn de voornaamste onderdelen in het belangrijkste heraldische embleem van Nederland, het rijkswapen, dat is vastgesteld in 1815.

In het azuren schildvlak, bezaaid met blokjes, bevindt zich een klimmende, rechtsgewende en gekroonde leeuw. De leeuw draagt in zijn klauwen een ontbloot Romeins zwaard en een bundel van zeven pijlen.

Het [rijkswapen](#) weerspiegelt de wording van het koninkrijk: de leeuw uit het familiewapen van Nassau is gekroond (tot koninklijke waardigheid verheven) en voorzien van de attributen van de Staten, namelijk het zwaard en de pijlenbundel die de eendracht en constitutie van de zeven oude gewesten symboliseren. De blokjes symboliseren de gewesten van de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden.

Het wapenschild met de koninklijke kroon, de twee heraldische leeuwen als schildhouders en het devies *je maintiendrai* ('ik zal handhaven') in Latijnse letters van goud op een lint van azuur zijn de zogenoemde uitwendige versierselen.

Ook de leeuwen-schildhouders waren oorspronkelijk gekroond, en *aanziende* in plaats van *en profil*. Deze [heraldische blunder werd in 1907 gecorrigeerd: alleen de leeuw óp het schild hoort een kroon te dragen](#).

Het gebruik van het rijkswapen, geplaatst op de wapenmantel en baldakijn wordt gewoonlijk voorbehouden aan de koning(in) zelf.

Als het rijkswapen niet in kleur wordt afgebeeld symboliseert de arcering van horizontale strepen in het schildvlak de kleur azuur (blauw).

De marechaussee en de springende granaat

Marechaussee

De term marechaussee is van Franse oorsprong. Tijdens de Late Middeleeuwen werden er in Frankrijk eenheden militaire politie te paard opgericht. Deze troepen waren ingedeeld bij het hoofdkwartier (*maréchalce* of *maréchaucée*), tevens tribunaal, van een maarschalk (*maréchal*). De maarschalken (*maréchaux de France*) waren in het leger belast met de rechtspraak en de uitoefening van de politieorgaan en stonden in de hiërarchie onder de *connétable*. De benaming marechaussee voor een soldaat van de militaire politie en als naam voor het korps zelf is waarschijnlijk een verbastering van *maréchalce* en *maréchaucée*. Maarschalken waren oorspronkelijk stalmeesters aan het koninklijk hof en de *connétable* de opperstalmeester. Deze term was afgeleid van het Latijnse *constabularius*: de persoon met wie je de stal deelt. De Engelse naam voor agent van politie, *constable*, is daar ook van afgeleid.

Geleidelijk aan groeide de Franse marechaussee tot een sterkte van meerdere divisies met bereden en niet-bereden onderdelen, die in alle provincies van het koninkrijk belast waren met het algemene politietoezicht. Als embleem hadden zij een omkransd wapenschild met drie Franse lelies, met bovenop het schild de koningskroon. Na de revolutie van 1789, die een einde maakte aan het *ancien regime* van koning en adelstand, werd de marechaussee in 1791 opgeheven.

Prompt werd het politiekorps weer opgericht onder de naam *Gendarmerie Nationale*; een naam die niet met het oude regime geassocieerd wordt. Het betekent korps van *gens d'armes*, gewapende lieden.

Springende granaat

In 1791 dook de rangaanduiding *grenadier-gendarme* op voor manschappen bij tenminste twee niet-bereden compagnieën van de gendarmerie. Bij meerdere eenheden van de gendarmerie is vanaf 1801 de springende granaat als embleem in gebruik.

De [ontploffende of springende granaat](#) is van oudsher het embleem van de artillerie en de grenadiers, de handgranatenwerpers. De grenadiers gelden al snel als elitekorpsen: er is heldenmoed voor nodig om het vuurbereik van vijandelijke musketten te trotseren om granaten te kunnen werpen. Grenadierseenheden krijgen vaak de status van garderegimenten. Zo werd de springende granaat het embleem van garderegimenten.

In 1804 nam Napoleon eenheden van de Gendarmerie op in zijn *Garde Imperiale*.

Het staat vast dat de springende granaat al vóór 1804 bij de gendarmerie als embleem voorkwam. Maar het is mogelijk dat de springende granaat pas hét algemene korpsembleem van de gendarmerie werd toen in 1804 de gardestatus werd verkregen.

Marechaussee en springende granaat in Nederland

Tijdens de Bataafse republiek (1795-1806) werd in 1805 een [klein Corps gens d'armes opgericht](#). Deze gewapende lieden zagen toe op de in- en uitvoerrechten.

Lodewijk Napoleon breidde als Koning van Holland (1806-1810) het Corps *gens d'armes* uit tot een eskadron [Koninklijke Gendarmerie](#) van twee compagnieën. Die waren geheel gelegeerd in Amsterdam om de openbare orde te handhaven.

In de Franse tijd (1810-1813) kreeg op het Nederlandse grondgebied een politieorganisatie naar Frans voorbeeld vorm:

- in de steden gingen schouten en schoutsdienaren op in een gemeentepolitie (*police municipale*), met invoering van de rangen van commissaris (in steden met meer dan 5000 inwoners), inspecteur en agent van politie. In de steden met minder dan 5000 inwoners was de burgemeester het hoofd van de politie in plaats van een commissaris;
- op het platteland vormden *forestiers* en *gardes-champetres* de veldwacht (*police rurale*);
- voor het gehele gebied kwam er een algemene politie (*police generale*) in de vorm van de [Franse Gendarmerie](#), een militair politiekorps.

In dit politiebestedel lag de nadruk op de algemene politie op nationaal niveau en de politieke staatsveiligheid (*haute police*).

Na het vertrek van de Franse bezetters werd Nederland in 1813 een soeverein koninkrijk.

De politiestructuur naar Frans voorbeeld bleef in grote lijnen gehandhaafd:

- gemeentelijke politie in de steden;
- gemeenteveldwacht op het platteland;
- ook op het platteland, aanvankelijk alleen in de grensgebieden, het Wapen der Koninklijke Marechaussee, afgekeken van de Franse Gendarmerie en opgericht in 1814. Het deels bereden - en daardoor mobiel- korps van militaire politie (voor de interne politiedienst in de krijgsmacht) was tevens rijkspolitie, ressorterend onder de minister van Oorlog, maar voor tweederde bekostigd door het departement van Justitie.

In dit politiebestedel lag de nadruk op de plaatselijke politie. De nachtwacht, die door de Fransen was afgeschaft, werd weer in ere hersteld.

De Koninklijke Marechaussee in Nederland, de [Rijkswacht in België](#), de Gendarmerie in Luxemburg en Oostenrijk en de [Carabinieri in Italië](#) zijn allemaal gendarmeriekorpsen naar Frans voorbeeld. Zij voeren allen een springende granaat als korpsembleem.

Sierkoorden: nestel, fourragère en vangskoer

Sierkoorden hebben binnen de krijgsmacht en de politie een lange traditie. De oorsprong van deze siersnoeren is in nevelen gehuld en het onderwerp van vaak prachtige, maar niet verifieerbare anekdotes.

Nestel

Het kenmerkende sierkoord van de [Koninklijke Marechaussee](#) en het Korps Politietroepen (1919-1940) is de nestel met metalen nestelpennen. Binnen de krijgsmacht symboliseert de nestel de politiebevoegdheid van de drager.

Een militaire encyclopedie uit de 19^e eeuw plaatst de oorsprong van de nestel tijdens de Tachtigjarige Oorlog. De hertog van Alva dreigde een troep Vlaamse soldaten op te laten hangen als zij bij een volgend gevecht lafheid zouden tonen.

De Vlamingen bevestigden een strop van touw met een spijker eraan om hun hals om Alva's straf makkelijker uitvoerbaar te maken. Uiteraard vochten zij heldhaftig en droegen ze de strik voortaan als onderscheidingsteken.

Bij de Franse Marechaussee wordt de nestel in 1720 voor het eerst genoemd en blijft het een kenmerk van enkel het bereden personeel van dit korps, de Franse Gendarmerie, de Koninklijke Gendarmerie van het Koninkrijk Holland (1806-1810) en de Koninklijke Marechaussee. Pas in 1862 gingen ook de niet-bereden leden van de Koninklijke Marechaussee de nestel dragen. Waarschijnlijk verwijst de bijnaam "strikruiters" voor de gendarmerie en marechaussee naar de nestel.

De kleuren van de nestel zijn verschillend voor de drie ranggroepen: manschappen, onderofficieren, en adjudanten en officieren.

Fourragère

De fourragère is een lang koord met kwasten dat als halskoord of schouderkoord wordt gedragen en waarbij de kwasten van de schouder afhangen. Waarschijnlijk stamt het af van de foeragestrik, een koord om het hooi of stro voor het paard vast te binden, en had het oorspronkelijk een praktische functie. Ruiters van de cavalerie bevestigden het koord aan hun uniform en de beide uiteinden ervan respectievelijk aan het gevest van de sabel en aan het hoofddekseel, zodat zij die in een gevecht niet konden verliezen. Bij de huzaren van het Nederlandse leger is de fourragère vanaf 1820 een officiersdistinctief en in 1865 werd dit siersnoer met kwasten een algemeen onderscheidingsteken voor officiers in het leger. Het aantal kwasten en de kleur daarvan geven de rang aan. De siersnoeren worden door opper- en hoofdofficieren tijdens dienst altijd gedragen. Lagere officieren dragen de snoeren in dienst alleen bij het groot tenue.

Na 1945 horen fourragères in het leger bij het ceremoniële tenue.

Tegen het eind van de 19e eeuw werden fourragères ook her en der gedragen door enkele [stedelijke politiekorpsen](#), gemeenteveldwachters en schutterijen, als ornament op het kleine (dagelijkse) tenue. Maar het dragen van een sierkoord is bij die organisaties niet algemeen ingevoerd.

Bij de Rijksveldwacht zijn [fourragères](#) daarentegen vanaf de oprichting van het korps (in 1856) in gebruik bij het kleine (dagelijkse) tenue voor rangen hoger dan rijksveldwachter. De kleur van het koord en het aantal kwasten geven de rang aan.

Vangskoer

De fourragère van de Rijksveldwacht is in de periode 1915-1923 gewijzigd in een [vlechtsnoer met kwasten](#). Het vlechtsnoer werd horizontaal op de borst gehangen met de kwasten aan de linker schouder. In 1932 werd dit vlechtsnoer vervangen door een [vangskoer van twee gevlochten koorden zonder kwasten](#) en kreeg ook het personeel met de rang van rijksveldwachter dit vangskoer. Een deel van het koord hangt op de borst en een deel gaat over de linkerschouder, als armkoord onder de oksel door terug en wordt met een platte knoop bevestigd aan het borststuk.

De kleuren van het koord geven de drie verschillende ranggroepen aan. Deze situatie bleef zo tot aan de opheffing van het korps in 1941.

Het vangsnoer van de Rijksveldwacht diende als voorbeeld voor het Korps Rijkspolitie. Waarschijnlijk is het gebruik van het vangsnoer bij de Rijksveldwacht de basis voor de anekdote dat het vangsnoer oorspronkelijk diende om arrestanten te boeien.

Het politie-uniform in de 19^e en 20^e eeuw

Voor de Koninklijke Marechaussee en, vanaf 1858, het Korps Rijksveldwacht, de twee politieorganen die belast zijn met de rijkspolitiezorg, gelden in het hele land gelijke kledingvoorschriften, vastgesteld door de departementen van Justitie en Defensie.

De gemeentelijke politiezorg is in handen van de gemeenteveldwacht en de stedelijke politiekorpsen. Bij de stedelijke politiekorpsen is er in de eerste decennia van de 19^e eeuw nauwelijks sprake van een uniform; [zij dragen burgerkleding](#). Een houten staf of stok, geschilderd in de gemeentekleuren, fungeert vaak als [ambtsteken](#).

[De instructie en kleding voor gemeenteveldwachters is door de commissarissen van de koning per provincie voorgeschreven](#). In Limburg dragen de veldwachters een donkergroene rokjas met lichtblauwe opslagen en kraag, een donkergroene broek met lichtblauwe bies en een donkergroene muts met lichtblauwe omslag. In Gelderland is ook donkergroen de uniformkleur, maar zijn de kraag, biezen en omslagen rood. In Utrecht is grijs en groen de voorgeschreven kleurcombinatie en in Noord-Brabant is het donkergrijs en ponceaurood.

De gemeentelijke politiezorg komt met de Gemeentewet van 1851 onder het bevoegd gezag van de burgemeester. Burgemeester en gemeentebestuur bepalen het kledingvoorschrift van "hun" stedelijke gemeentepolitie en gemeenteveldwachters en de gelden die daarvoor beschikbaar zijn. Derhalve gaat het uniform met de uitmonsteringen daarop en de persoonlijke uitrusting per gemeente verschillen.

Kenmerkende emblemen van de politieorganisaties

Gemeentepolitie en gemeenteveldwacht: het gemeentewapen op hoofddeksel, uniformknopen of [koppelplaat](#);

Rijksveldwacht: het rijkswapen op het hoofddeksel.

Koninklijke Marechaussee: [het rijkswapen op de helm](#); later wordt op de kolbak en kepie geen korpsembleem gedragen; de springende granaat op de uniformknopen.

Trends

Rond 1890 zijn er al enige overeenkomsten en trends in de uniformering van de verschillende politiekorpsen te ontdekken. Donkerblauw en zwart, al dan niet gecombineerd met nassaublaauw zijn de overheersende kleuren in het politie-uniform geworden. De uniformjas is gewoonlijk een [sluitjas met twee rijen knopen](#), die bijna tot aan de knieën reikt. De jas heeft een staande boord. De lange overjas had doorgaans dezelfde kleur als de sluitjas.

De pantalone met rechte pijpen waren al dan niet voorzien van een bies.

Na hoge hoeden, [sjako's](#) en mutsen, gaan veel politiekorpsen helmen dragen. De helmen van verlakt vilt of leer zijn versierd met het metalen Rijkswapen of [het gemeentewapen op de voorzijde en bovenop de helm een kam](#). Sluitjas en helm zijn echter oncomfortabel bij de uitoefening van de dagelijkse dienst.

Klein en groot tenue

In de jaren tussen 1900 en 1940 voeren veel korpsen een eenvoudiger en praktischer uniform in als "klein tenue" voor de dagelijkse dienst. Als hoofddeksel worden "Bobby-helmen" of "[Londense helmen](#)" naar Engels voorbeeld populair, maar ook de [kopies naar Frans model](#) en de platte pet met klep. De sluitjas wordt vervangen door een tuniek in de snit van de Britse militaire *service dress* met borst- en taillezakken, een enkele rij knopen en staande boord. De helm en soms ook de sluitjas blijft vaak nog in dienst als "groot tenue" voor feestdagen en bijzondere gelegenheden.

Rijkskledingsbesluit van 1928

Dit besluit heeft als doel standaardisatie in uniformkleding van de overheid en bezuiniging door fabricage van kleding, insignes en knopen in rijkswerkinrichtingen zoals die in Veenhuizen. Er komt een soort eenheidsmodel uniform met verschillen in stofkleur en biezen voor de verschillende overheidsdiensten zoals de posterijen, Staatsbosbeheer, de Gestichtswacht en de Rijksveldwacht:

Platte pet met klep van het 'marinemodel'; tuniek met één rij van vijf knopen en opgestikte borstzakken met stolpplooi en losse epauletten; overjas van het jekkermodel en een cape met grote overstaande kraag.

Voor de Rijksveldwacht is de stofkleur donkerblauw met kraag, biezen en petband in lichtblauw (nassaublauw). Verder witmetalen uniformknopen met daarop de klimmende rijksleeuw in het wapenschild met rijkskroon en witmetalen emblemen en onderscheidingstekens. De [gestichtswachters](#) bijvoorbeeld, dragen het donkerblauwe uniform met groene kraag en biezen en geelmetalen emblemen. Pet en uniformjas van het Rijkskledingsbesluit-type komen ook in zwang bij de gemeenteveldwacht en gemeentepolitiekorpsen.

Bezetting 1940-1945

Tijdens de Duitse bezetting wordt het Nederlandse politiebestedel, en daarmee ook de uniformering, grondig gewijzigd.

Politietroepen (juli 1940), Rijksveldwacht (maart 1941) en Gemeenteveldwacht (december 1942) worden opgeheven. Het personeel gaat over naar de Marechaussee, die niet meer het predicaat "Koninklijke" mag voeren, en de gemeentepolitie of wordt ontslagen. In maart 1941, na de opname van de Rijksveldwacht in de Marechaussee, wordt de eerste uniformwijziging uitgevoerd.

Bij de Marechaussee blijft de springende granaat het kenmerkende embleem. De [kolbak](#) wordt afgeschaft en de oranje kokarde op de [kepie](#) wordt vervangen door een exemplaar in de nationale driekleur. Ook wordt de korte jas met twee rijen granaatknopen vervangen door een [tuniek met één rij granaatknopen en opgestikte zakken](#).

Voor de gemeentepolitie en de gemeenteveldwacht komt er een landelijk eenheidsuniform. Tuniek, pantalon en pet zijn zwart met blauwe biezen. Het [gemeentewapen](#) op pet en knopen worden afgeschaft, zo ook de kraagnummers (of de dienstnummers op de gelijktijdig afgeschafte helmen). Op de [platte pet met klep](#) komt als embleem de kokarde in de nationale driekleur, uitgevoerd in metaal en emaille, en daaronder op de petband de klimmende leeuw uit het rijkswapen in witmetaal. Op de officierspetten is de geborduurde klimmende leeuw omgeven door geborduurde lauwertakken. De leeuwknop, voorstellende de klimmende rijksleeuw op een geblokte en gestreepte ondergrond, die in 1912 bij het leger was ingevoerd, wordt de uniformknop voor de gemeentepolitie. Met deze emblemen wil de bezetter symboliseren dat ook de gemeentelijke politiezorg een staatsaangelegenheid is. Met de invoering van dit eenheidsuniform en de afschaffing van de individuele kraagnummers en gemeentewapens als embleem wordt de gemeentepolitie geanonimiseerd. Zowel bij de Marechaussee als bij de gemeentepolitie is een pistoolkoord voorgeschreven.

In november en december 1942 worden verordeningen gepubliceerd over de politionele dienst in de gemeenten en de reorganisatie van het politiebestedel (Verordening Organisatie Politie). Per 1 december 1942 wordt de Gemeenteveldwacht opgeheven. Het personeel gaat grotendeels over in dienst van de Marechaussee of in dienst van de gemeentepolitie.

De Verordening Organisatie Politie bepaalt dat de politie een aangelegenheid van staatszorg is. De politiekorpsen van Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage, Utrecht, Haarlem, Groningen, Eindhoven en Arnhem worden Staatspolitie. In 121 middelgrote gemeenten blijft de gemeentepolitie bestaan, maar zij is ondergeschikt aan de Staatspolitie-instanties. In de overige gemeenten van het land is de politiedienst in handen van de Staatspolitie zijnde de Marechaussee/Gendarmerie. Voor de gehele Nederlandse politie wordt een uniform rangenstelsel met militaire benamingen ingevoerd en nieuwe uniformen. De Verordening Organisatie Politie treedt in werking op 1 maart 1943. Met ingang van 10 november 1942 dient te worden overgegaan tot het dragen van het nieuw in te voeren politie-uniform.

Voor de gehele Nederlandse politie komt er een uniform met een [platte pet met klep](#) en een [tuniek met een gesloten dubbele kraag](#). De kraag is voorzien van kraagspiegels met daarop de rangonderscheidings-tekenen. De petemblemen bestaan uit de springende granaat op de bol van de pet en daaronder, op de petband, een kokarde in driekleur, omgeven door een lauwerkrans. Alle uniformknopen zijn granaatknopen.

Het pistoolkoord en de [schouderriem aan de koppel](#) worden afgeschaft.

Voor de Staatspolitie in de acht grote steden en de gemeentepolitie is het uniform geheel zwart met blauwe biezen en blauwe kraagspiegels.

Het uniform van de Marechaussee/Gendarmerie heeft een blauwe band op de pet, een blauwe tuniekkraag met [zwarte kraagspiegels](#), en een blauwe broek met zwarte bies.

De Marechaussee raakt de kepie en de nestel, het voor de Marechaussee typische siersnoer op de tuniek, kwijt.

Het uniform voor de hoogste leidinggevenden bij de politie, namelijk de acht politiepresidenten (van Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage, Utrecht, Haarlem, Groningen, Eindhoven en Arnhem) en de chef van de Algemene Staf van het Directoraat-Generaal van Politie, heeft als kenmerkend verschil een tuniek met revers, te dragen met een wit hemd en stropdas. De spiegels met de rangonderscheidingstekens zijn op de beide revers aangebracht.

Vanwege de schaarste aan textiel en andere grondstoffen tijdens de bezetting moest de uniformwijziging zo veel mogelijk uitgevoerd worden door [het vermaken van oude uniformstukken](#), die niet opzij gehangen en achtergehouden mochten worden.

De uniformvernieuwing is waarschijnlijk niet voor honderd procent doorgevoerd.

Uniformstukken in onze museumcollectie, foto's gemaakt tijdens de bezetting, en ook de uniformvoorschriften uit 1947 van het Korps Rijkspolitie en de gemeentepolitie, die tot op zekere hoogte een continuïteit in de uniformontwikkeling staven, doen vermoeden dat bij gemeentepoliteikorpsen de klimmende rijksleeuw als petembleem en de leeuwknopen ook ná 1 maart 1943 in gebruik zijn gebleven.

Kort na de bevrijding is eenheid in uniform geheel afwezig. Uitmonsteringen uit de bezettingstijd worden van uniformen verwijderd en zelfs duiken uniformstukken van vóór de bezetting weer op. Deze mengelmoes aan [overgangsuniformen](#) blijft tot 1948 in gebruik.

Gemeentepolitie en rijkspolitie

Het Politiebesluit 1945 regelt de politiezorg in herrijzend Nederland: het Korps Rijkspolitie wordt opgericht en de korpsen gemeentepolitie in bij Koninklijk Besluit aangewezen gemeenten.

In 1946 en 1947 worden de voorlopige uniformbeschikkingen voor de rijks- en gemeentepolitie van kracht. Voor het eerst gaat de Nederlandse politie gekleed, wat het dagelijkse tenue betreft, in een uniformjas met open kraag en revers in combinatie met een overhemd met stropdas.

Als embleemknoop komt op de uniformen de [witmetalene leeuwknop](#). De leeuwknop was al in 1912 bij het leger ingevoerd. De afbeelding in reliëf op de knop toont de klimmende rijksleeuw op een geblokte en gestreepte achtergrond. De arcering met horizontale strepen staat in de heraldiek voor de kleur blauw (azuur).

Het uniform voor de gemeentepolitie sluit in grote lijnen aan bij dat van de gemeentepolitie in de periode 1941-1943: een blauwzwart pak met blauwe biezen, klimmende rijksleeuw op pet en uniformknopen, parelgrijs overhemd. Bij het lager personeel de rijksleeuw ook op de epauletten en rangchevrons op de linkermouw. Adjudanten en officieren dragen de rangonderscheidingstekens op patjes op de revers van de tuniek.

Het [uniform voor de rijkspolitie](#) sluit in de kleurstelling aan bij de uniformen van de Rijksveldwacht, Marechaussee en de Staatspolitie (Gendarmerie) van 1943-1945: platte pet met nassaublauwe band en daarop de springende granaat als korpsembleem, een blauwzwarte tuniek en nassaublauwe ballonbroek

met zwarte bies, een parelgrijs overhemd. De uniformknoop is de leeuwknop, zoals bij de gemeentepolitie.

Nieuw zijn voor het lager personeel de blauwe kraagpatjes met korpsembleem op de revers van de tuniek en de rangchevrons op beide bovenmouwen. Adjudanten en officieren dragen de rangonderscheidingstekens op patjes op de revers van de tuniek en op de epauletten de springende granaat.

De springende granaat heeft, bijna symmetrisch, zeven vlam punten. De vlam waaiert niet zo breed uit als die in het embleem van de vooroorlogse Marechaussee en de Staatspolitie. De Marechaussee wijzigt overigens ook haar granaatembleem en kiest een gesloten vlam.

Met militaire rangaanduidingen verwijst de rijkspolitie naar haar wortels, en die van talrijke korpsleden, in de Marechaussee, Staatspolitie en het vooroorlogse Korps Politietroepen.

De rangonderscheidingstekens van rijks- en gemeentepolitie zijn aan de Koninklijke Landmacht ontleend: V-chevrons voor het lager personeel, stippen voor adjudanten, sterren en balken voor officieren. De Landmacht (inclusief de Marechaussee) schaft in 1947 de V-chevrons (in Britse legerstijl) af en voert de omgekeerde V-chevrons in, met de punt naar boven (in Amerikaanse legerstijl), zoals bij de zogenoemde "bananenschillen" op de mouwen vóór 1940.

In het nieuw

1961 en 1966

In de loop van de jaren vijftig komt er kritiek op de politie-uniformen: de snit is niet meer bij de tijd en de gebruikte kleuren en korpsemblemen roepen associaties op met de bezettingstijd. De sombere en doodse indruk, die de uniformen maken, doet afbreuk aan de waardigheid van het ambt van de politiefunctionaris.

Uniformcommissies voor de rijks- en de gemeentepolitie krijgen de opdracht om met adviezen voor nieuwe uniformen te komen. Het uniform moet levendiger en representatief zijn en bij voorkeur moet ook een ster, als internationaal in gebruik zijnd politie-embleem, in nieuwe ontwerpen opgenomen zijn

De commissies benoemen de heer F.J.H.Th. Smits (1915-2006) tot esthetisch en uniformkundig adviseur. Frans Smits is hoofdcommissie aan het ministerie van Defensie. Als tekenaar en ontwerper heeft militair stylist Smits uniformen, vaandels, emblemen en onderscheidingen ontworpen voor de krijgsmacht, bedrijven en buitenlandse staatshoofden. Ook de afbeeldingen op de stukken van het bordspel Stratego zijn door Smits gecreëerd. Hij heeft in hoge mate de uiterlijke verschijningsvorm van de Nederlandse politie in de volgende decennia bepaald. Hij blijft ook na zijn pensionering bij Defensie actief met de "verpakking" van de Nederlandse politie. Zijn grote verdienste is dat hij het uiterlijk van de politie heeft verbonden met de historische traditie van heraldiek en uniform. Hij heeft de afstamming van de politie van de handhavers van rust en orde in het verleden uiterlijk zichtbaar gemaakt.

Gemeentepolitie

De gemeentepolitie krijgt in 1961 [nieuwe uniformen](#) (Kledingvoorschrift gemeentepolitie 1961, ingaande 01-07-1961).

Gemeentepolitie: platte donkerblauwe pet met smalle nassaublaauwe band, uniformjas van blauwgrijze (zogenoemde petrolkleur) gabardine, zwarte broek met nassaublaauwe bies, blauwwit overhemd.

Met name de rijksleeuw op het oude gemeentepolitie-uniform was een steen des aanstoots: deze was immers een symbool voor het rijk en niet voor de gemeenten.

Het traditionele embleem van de gemeentelijke politie was vóór 1940 altijd het eigen, lokale gemeentewapen geweest. Er moest dus een landelijk acceptabel en uniform symbool bedacht worden.

Frans Smits had al een nieuw politie-embleem ontworpen door de rijksleeuw te plaatsen in het hart van de achtpuntige, al internationaal bekende, politiester.

De plaatsvervangend korpschef in Heerlen, F. Prick, had dit embleem in 1953 gekozen als [hoedembleem voor de eerste geüniformeerde politievrouwen in Nederland](#). wordt in 1954 korpschef in Nijmegen, ook in die gemeente worden vrouwen aangesteld bij de Vrouwelijke Politie en de dameshoeden voorzien van de ster met rijksleeuw. De invoering van een afwijkend petembleem voor politievrouwen door Prick wordt van hogerhand beëindigd. De rijksleeuw in de ster wordt het petembleem voor het RIOHPA, het Rijksinstituut tot Opleiding van Hogere Politieambtenaren, de voorloper van de Nederlandse Politieacademie.

In 1961 krijgt de gemeentepolitie eveneens een nieuw [korpsembleem](#): een achtpuntige ster, waarin een cirkelvormige ruimte is uitgespaard. In de cirkel is een wetboek afgebeeld, waarvoor een geheven, ontbloot zwaard is geplaatst; wetboek en zwaard worden geflankeerd door lauwertakken. Onder de cirkel een gebogen lint, waarop de spreuk *vigilat ut quiescant* staat.

Op de uniformknopen staat dit korpsembleem, zonder de ster, op een gladde achtergrond. De gladde achtergrond staat in de heraldiek voor wit (zilver).

Nieuw is ook het korpsbrevet met de gemeentenaam boven de rechter borstzak van de uniformjas.

Het [korpsbrevet](#) bestaat uit de afbeelding van een wetboek, waarvoor een geheven ontbloot zwaard is geplaatst, aan de onderzijde omgeven door lauwertakken. De bovenste helft is omgeven door een ovaal; van lint, waarop de spreuk *vigilat ut quiescant* voorkomt. De lauwertakken aan de onderzijde rusten op een horizontaal aangebracht gebogen lint, waarop de gemeentenaam is vermeld. Het brevet is vervaardigd van zilverkleurig metaal. Het ovaal van lint en het gebogen lint zijn nassaublauw gekleurd.

Het zwaard en het wetboek in het korpsembleem en korpsbrevet symboliseren de taak van de politie: het handhaven –desnoods met gebruik van geweld- van de rechtsorde. Het opgeheven zwaard symboliseert ook het recht van de staat om wetsovertreders te straffen.

De Latijnse spreuk *vigilat ut quiescant* betekent: zij (de politie) waakt opdat zij (de burgers) kunnen rusten. Oorspronkelijk was deze spreuk het motto van de *guet bourgeois*, de burgerwacht en nachtwacht van Parijs tijdens de Middeleeuwen.

De ster was internationaal al een bekend politie-embleem, met name in Groot-Brittannië en Duitsland. Frans Smits kiest in zijn ontwerp voor de emblemen voor rijks- en gemeentepolitie de stervorm van de achtpuntige ster van het embleem van de Mobiele Schutterijen uit 1831.

Met de ster van de schutterijen en de spreuk van de Parijse burger- en nachtwacht legt Smits de symbolische verbinding tussen de schutterijen van vroeger en de politie als organisaties of korpsen van eerbare en de staat dienende burgers. De schutterijen waren in een ver verleden als nachtwacht én als bijstandsverlener bij oproeren belast met de handhaving van de openbare orde.

Ook de kleur zilver (witmetaal) van de korpsemblemen, uniformknopen en rangonderscheidingstekens benadrukt de burgerstatus van de politie als organisatie.

Rijkspolitie

Het Korps Rijkspolitie wordt in 1966 nieuw gekleed (Voorschrift Uniformkleding Korps Rijkspolitie, ingaande 01-01-1966).

Het ontwerpen van een nieuw uniform wordt enige tijd opgeschort in verband met het besluit van de [Koninklijke Marechaussee](#) om in november 1959 naast het bestaande groene uniform, het vooroorlogse blauwe uniform opnieuw in te voeren. Dit in enkele opzichten gemoderniseerde uniform met de traditionele gesloten, staande kraag en twee rijen knopen, blijft tot 1974 in gebruik bij de militaire politie.

Vooral de kleine granaat met gesloten vlam, lijkt veel op de springende granaat van de rijkspolitie.

Het nieuwe uniform van de rijkspolitie diende gewijzigd te worden in de zin dat “met handhaving van het nassaublauw als kleur voor de uniformbroek en van de springende granaat als korpsembleem, een zo duidelijk mogelijk onderscheid zou worden tot stand gebracht tussen de uniform van het Korps Rijkspolitie en die der Koninklijke Marechaussee”. Bovendien zoekt men zo veel mogelijk aansluiting bij de modellen van de inmiddels aanvaarde nieuwe uniformen voor de gemeentepolitie.

De kleurstelling van het nieuwe rijkspolitie-uniform blijft gelijk op het nieuwe witte overhemd na. Nieuw is het meer aan de gemeentepolitie aangepaste korpsembleem: de achtpuntige ster, waarin een cirkelvormige ruimte is uitgespaard. In de cirkel is een asymmetrisch springende granaat met negen vlampunten geplaatst. Door de uitwaaierende vlam verschilt de [nieuwe rijkspolitiegranaat](#) behoorlijk van de Marechaussee-granaat met gesloten vlam.

Het korpsembleem komt op de pet en in kleiner formaat op de [kraagpatjes](#), die nu een spits toelopende bovenkant hebben.

Op de [uniformknopen](#) komt als korpsembleem ook de springende granaat, maar zonder de ster, op een gladde achtergrond.

Bij beide politieorganen worden nieuw rangonderscheidingstekens ingevoerd vanaf de rang van brigadier (gemeentepolitie) en opperwachtmeester (rijkspolitie).

[Opperwachtmeester](#): twee gekruiste zwaarden op een lauwerkrans, in zilverdraad geborduurd op nassaublauwe ondergrond. Dit embleem wordt al snel “de bloemkool” genoemd.

[Brigadier](#): een stedenkroon, omgeven door lauwertakken, waarin een geheven ontbloot zwaard is geplaatst, in zilverdraad geborduurd op een ondergrond van nassaublauw laken. De stedenkroon is, in tegenstelling tot de koningskroon of rijkskroon, een muurkroon. De muur met kantelen symboliseert de stedelijke autonomie. De stedenkroon komt ook in de nieuwe rangonderscheidingstekens voor de commissarisrangen van de gemeentepolitie.

Bij beide politieorganen dragen adjudanten en hogere ambtenaren hun [ranginsignes voortaan op de schouderbedekkingen](#) van de uniformjas in plaats van op de kraagpatjes. De sterren in de rangonderscheidingstekens voor officieren zijn voortaan embleemsterren.

Het personeel beneden de rang van adjudant draagt de rangonderscheidingstekens op beide bovenmouwen. Vanaf 1977 (Gempo) en 1979 (RP) dragen ook de lagere ambtenaren de [ranginsignes op de epauletten](#) van de tuniek en overjas.

Kleding op proef

In de loop van de jaren zeventig wordt de samenwerking tussen de gemeentelijke politiekorpsen onderling alsmede van gemeentelijke korpsen met het Korps Rijkspolitie steeds intensiever. In verband daarmee wijzen begin 1978 de samenwerkende besturen in de Centrale van Politieorganisaties erop dat het niet-functionele verschil tussen de uniformen van rijks- en gemeentepolitie moet worden opgeheven en dat voor de gehele Nederlandse politie dient te worden gekomen tot invoering van een gelijk uniform. Ook is er kritiek op de uniformjas (tuniek) voor de dagelijkse dienst. De strakke tuniek biedt de drager weinig bewegingsvrijheid. In 1980 begint de politie met de vervanging van de verouderde modellen FN-dienstpistolen door de Walther P5. De Walther is breder dan de FN Browning en derhalve niet zo makkelijk onder de tuniek te dragen. Begin jaren tachtig volgen draagproeven met een [blouson \(jack\)](#) die de drager maximale bewegingsvrijheid moet bieden. Het jack reikt tot aan het pistoolholster. Bij deze draagwijze is het dienstpistool voor onmiddellijk gebruik bereikbaar.

Eenheid voor rijks- en gemeentepolitie in 1985

Het resultaat van uitgebreidere draagproeven is [een nieuwe kledinglijn](#) voor de gehele Nederlandse politie: donkerblauwe blouson en tuniek, blauwgrijze pantalon met zwarte bies, blauwgrijze rok en broekrok. De uniformpet wordt donkerblauw met een blauwgrijze band, vergezeld door een dameshoed met smalle opstaande rand in dezelfde kleurstelling.

Hiermee verdwijnt het nassaublauw uit het Nederlandse politie-uniform.

De kamgaren tuniek is voorzien van een twee rijen knopen en twee zijzakken met klep. De tuniek verdwijnt als deel van het dagelijkse “werkpak” van de straat, maar blijft deel uitmaken van het geklede uniform.

De knopen op tuniek en blouson, het petembleem, de reversinsignes van de tuniek, de stofemblemen op de bovenmouwen van de blouson en de verschillen in rangonderscheidingstekens identificeren de drager als lid van de rijkspolitie of van een gemeentepolitiekorps.

Het blauwe hemd van de gemeentepolitie wordt in de praktijk het hemd van het dagelijkse tenue en het witte hemd van de rijkspolitie wordt vooral bij het geklede tenue gedragen.

1994 fusie van Korps Rijkspolitie en de gemeentepolitiekorpsen

In 1994 fuseren het Korps Rijkspolitie en de gemeentepolitiekorpsen: er ontstaat één soort politie, bestaande uit 25 regiokorpsen en het Korps Landelijke Politiediensten.

De stof, snit en kleuren van het politie-uniform blijven gelijk, maar de uitmonsteringen veranderen.

De ster en de witmetalen (zilveren) kleur van knopen, ranginsignes en de korpselementen van rijks- en gemeentepolitie waren in de voorgaande jaren niet wettelijk beschermd. Gevolg was dat andere overheidsdiensten, bedrijfspolitiekorpsen, zoals de Luchthavenpolitie en de Spoorwegpolitie, en [particuliere beveiligers](#) uniformen gingen dragen, die veel op de politie-uniformen leken.

De zilverkleurige knopen, ranginsignes en emblemen van de rijks- en gemeentepolitie zijn in 1994 vervangen door knopen, petembleem en korpsbrevetten in geelmetaal (goudkleur) met het [nieuwe politielogo](#): de springende granaat, geabstraheerd tot een kleine cirkel, waaruit vier gestileerde vlammen ontspruiten, geplaatst vóór het wetboek. Het politielogo, het politiebeeldmerk en een geheel nieuwe huisstijl voor briefpapier tot en met het kleurenpatroon op politievoertuigen en –helikopters is ontworpen door studio Dumbar en wettelijk vastgelegd en beschermd.

Op de uniformknopen staat het politielogo in een cirkel met een arcering of achtergrond van diagonale strepen van linksboven naar rechts beneden (\\). Deze achtergrond is een vreemde keuze. In de heraldiek geven deze strepen de kleur groen (sinopel) aan. Geen arcering staat voor zilver, puntjes staan voor goud. De keuze voor puntjes zou logischer zijn geweest.

Bij de reorganisatie van 1994 is bewust gebroken met de overblijfselen van militaire oorsprong en traditie in het uiterlijk van de politie als burgerlijk overheidskorps.

De kleiner vormgegeven springende granaat (verwijzend naar het Korps Rijkspolitie) vóór het wetboek (verwijzend naar de gemeentepolitie), is nieuw geïnterpreteerd als de vlam, die de waakzaamheid symboliseert (het logo wordt spottend ook wel het brandend wetboek of tosti-ijzer genoemd).

Verder zijn de rangbenamingen van de gemeentepolitie overgenomen en niet de militair aandoende rangen van de rijkspolitie, waarbij de rang van adjudant is afgeschaft.

Er is bovendien een nieuwe rang ingevoegd tussen aspirant en agent: surveillant.

De kroon in de rangonderscheidingstekens voor brigadier, (hoofd)inspecteur en (hoofd)commissaris is niet meer de stedenkroon, maar de rijkskroon (met beugels en rijksappel). De ranginsignes zijn in geelmetaal (goudkleur) uitgevoerd waarbij de chevrons de vorm van een recht balkje hebben, in plaats van de V-vormige balkjes in militaire trant.

Opvallend is dat bij het geklede tenue en ceremonieel tenue toch nog gekozen is voor een vangskoord (heren) of [armkoord \(dames\) aan de linkerschouder](#). Dit sierkoord past in de traditie van Rijksveldwacht en rijkspolitie, maar niet in die van de gemeentepolitie. De noviteit van deze sierkoorden is dat zij, in tegenstelling tot al hun voorgangers, niet aan een ranggroep gebonden zijn: een goudkleurig koord voor iedereen.

De uitvoering van de uitmonsteringen in geelmetaal (goud) in plaats van witmetaal (zilver) en riep bij de invoering van de nieuwe politieorganisatie in 1994 kritiek op.

Traditioneel gezien voeren geelmetalen uitmonsteringen binnen de krijgsmacht de boventoon; bij de Marine is geelmetaal van oudsher de norm. Binnen de Koninklijke Landmacht duiden witmetalen uitmonsteringen op bereden wapens (cavalerie, marechaussee) en [burgerlijke korpsen \(nationale reserve](#), militaire administratie). Burgerorganisaties op hun beurt voerden vooral witmetalen uitmonsteringen: Korps Rijksveldwacht, Korps Rijkspolitie, gemeentepolitiekorpsen en Douane.

De Rijkspolitie te Water en de Rivierpolitie van de Gemeentepolitie Rotterdam volgden met geelmetalen uitmonstering de marinetraditie.

In de organisaties die belast zijn met de rampenbestrijding, zoals de Bescherming Bevolking en de brandweer, is het vooral geelmetaal.

Ook het goudkleurig vangskoer moest het ontgelden. Tot dan toe droegen alleen adjudanten van het Militair Huis van Hare Majesteit een gouden nestel op het uniform (aan de rechterschouder). Een voorrecht dat de politie zich niet mag toe-eigenen meenden de opponenten. Deels hebben zij gelijk. De politie draagt het sierkoord echter aan de linkerschouder en het is geen nestel met nestelpennen, maar een vangskoer. Bovendien zijn er precedentes binnen de politietraditie. Adjudanten en officieren van de Rijkspolitie te Water droegen al sinds 1966 goudkleurige vangskoeren op het geklede en ceremoniële tenue.

Tijdens het Koninkrijk Holland (1806-1810) droegen de officieren van de Koninklijke Gendarmerie een goudkleurige nestel, aanvankelijk aan de rechterschouder en vanaf 1807 aan de linkerschouder. Een goudkleurig vangskoer of armskoord is derhalve als sierkoord met politietraditie verdedigbaar.

Herziening uniform Nederlandse politie

Sinds begin van het jaar 2000 werkte de projectgroep “Herziening uniform Nederlandse politie” aan een aangepast en evenwichtig kledingpakket voor de Nederlandse politie. [Het politie-uniform is inmiddels op een aantal punten aangepast.](#)

De embleemknopen hebben een bredere buitenrand en de achtergrond rond het politielogo is niet langer van een schuine arcering (sinopel) voorzien, maar van puntjes (goud).

De kleur nassaublaauw heeft zijn rentree gemaakt in het Nederlandse politie-uniform.

Er zijn nieuwe schildvormige mouwbages met het politielogo en politiebeeldmerk op een nassaublaauwe ondergrond. De donkerblauwe schouderbedekkingen met daarop de donkerblauwe schuifpassanten met geborduurd rangonderscheidingsteken voor overhemd, blouse, blouson en parka zijn vervangen door nassaublaauwe schouderbedekkingen met verkleinde geborduurd rangonderscheidingstekens.

De kleur blauwgrijs, die werd gebruikt voor de petband, pantalon en rok, is ook vervangen door nassaublaauw.

Het project “Herziening uniform Nederlandse politie” is in 2008 afgesloten.

Van korpsbrevet naar politiebrevet

Aan het uniform en uitmonsteringen van de politiemensen kan men nu niet meer zien tot welke regio (of KLPD of politieacademie) zij behoren.

Het plastic eenkleurig korpsbrevet is aanvankelijk in het begin van 2008 gewijzigd in een goudkleurig [metalen model](#) met blauwe accenten en een blauw lint voor de korpsnaam.

Eind september 2008 zijn de afzonderlijke korpsbrevetten vervangen door het [politiebrevet met het motto Waakzaam en Dienstbaar](#). Het politiebrevet is een metalen model in goudkleur met blauwe accenten en een blauw lint voor het politiemotto.

Het nieuwe politiebrevet symboliseert dat de politie staat voor de waarden van de rechtsstaat, als één naar buiten treedt en dat de Nederlandse burgers op een waakzame en dienstbare politie kunnen rekenen.

Literatuurlijst

Bartels, J. en B. Kist, *Véél Veren! Frans Smits, militair stylist*, Zaltbommel 1999.

Borselen, J.W. van, en K. Nicolas, *De marinier en zijn uniform. Geschiedenis van kleding en tenues bij het Korps Mariniers*, Rotterdam 2006.

Bruinsma, M. e.a., *Politievormgeving*, Ministerie van Binnenlandse Zaken 1997.

Buurma, H. (red.), *Internationale politiepetten verzameling*, Groningen 2003.

Clarke, A.A. , *Police Uniform and Equipment*, Princes Risborough 1991.

- Garrigue, P., *Gendarmerie Française. Histoire de la Gendarmerie, Miroir de l'Histoire de France*, Paris 1990.
- Gerritsen, J.D., *45 jaar Bereden Ere-escorte Korps Rijkspolitie*, Bilthoven 1994.
- Hoek, W. van den, *De geschiedenis van het Wapen der Koninklijke Marechaussee*, Den Haag 1963.
- Leeuwen, Th. van, *Pracht en Praal op Prinsjesdag*, Zaltbommel 1998.
- Neubecker, O., *Elseviers gids van de heraldiek*, Amsterdam/Brussel 1981.
- Pool, M., Camouflage op de catwalk, de invloed van het uniform op burgermode in vogelvlucht, In: *Armamentaria 34*, Delft 1999, pp. 7-26.
- Prick, F., *De vrouw bij de politie*, z.p. 1954.
- Rankin, R.H., *Military Headdress. A pictorial history of military headgear from 1660 to 1914*, London 1976.
- Smits, F.J.H.Th., De grijsgroene uniform uit de jaren 1912-1940, in: *Armamentaria 3*, Leiden 1968, pp. 8-25.
- Smits, F.J.H.Th., Het KNIL in kleur, in: *Armamentaria 28*, Delft 1993, pp. 61-70.
- Smits, F.J.H.Th., Uniformen van de mariniers, in: *Armamentaria 29*, Delft 1994, pp. 59-70.
- Wilde, F.G. de, Gibernes, in gebruik bij de Koninklijke Landmacht 1814-heden, in: *Armamentaria 18*, Leiden 1983, pp. 59-83.
- Wilde, F.G. de, De mannen van 1831, in: *Armamentaria 16*, Leiden 1981, pp. 35-62.
- Wilde, F.G. de, De officiersdistinctieven in het Nederlandse leger na 1815, in: *Armamentaria 20*, Leiden 1984, pp. 108-126.
- Wilkinson, F., *Collecting Military Antiques*, London 1984.